

THERAVAADA BODHISATTVA IDEAAL

Shanta Ratnayaka

The Journal of the International Association of Buddhist Studies
Volume 8, Number 2 (1985): 85-110.

Paljude arvates on bodhisatta ideaal mahajaana idee. Sageli arvatakse ekslikult et theravaada õpetus bodhisattvast on kas ebatäiuslik või seda ei eksisteeri üleüldse ja vastandatakse mahajaana bodhisatta ideed theravaada arahandi ideaaliga kritiseerides viimast teravalt ning tembeldades seda isekaks ideaaliks. Selline väärarvamus võib pärineda mõnest populaarsest mahajaana tekstist, ekslikust või puudulikust theravaada õpetuse mõistmisest või mõlemast eeltoodud tegurist.

I. Theravaada ei saa olla hīnajaana

Cullavagga toob ära, et peale Buddha surma kohtusid vanemad Buddha õpetuse järgijad (thera) Rājagaha's esimese Suurkogu moodustamiseks.¹ Eesotsas Mahākassapa, Ānanda ja Upāli'ga, otsustasid kõik 500 Thera nõukogu liiget ühehäälselt koguda kokku Buddha õpetused (*vinaya* ja *dhamma*), mille erinevad Thera kogukonnad on säilitanud 500 aastat² põlvest põlve retsideerimise teel. Seega, varaseimat budistlikku traditsiooni nimetatakse theravaadaks (*thera* vanem + *vāda* õpetus; vanemate õpetus).

Sajand pärast I Suurkogu toimus II Suurkogu eesmärgiga säilitada Buddha autentse õpetuse puhtus. Kuna sel ajal olid budistlikes kogukondades hakanud levima mitte-theravaada vaated, oli suurkogu ideeks pakkuda noile theravaada õiget arusaama ja selitada välja tekkinud valed vaated. Kuna viimast gruppi ei saanud nimetada enam thera'deks, nõudsid nad sarigha (kogukonna) tiitlit. Ajalooürikute toodu kohaselt

¹ "atha kho therā bhikkhū Rājagahaṃ agamaṃsu dhammaṃ ca vinayaṃ ca saṃgāyituṃ."
Cullavagga XI.1.5. Vaata Vinaya Piṭaka, Vol. I-V, ed. Hermann Oldenberg (London: Pali

² Pärast Dharma ja Vinaya salvestamist tekstilisse vormi on Therade iga päevane retsideerimine järk-järgult vähenenud.

nimetatai nad mahāsangikaks.³ Kahesaja aasta vältel kujunes mahasangika mahajaana budismi haruks.

Theravaada järgijad pidasid oma viimase suurkogu Indias, Pataliputra's, budistliku monarhi Priyadarsi Asoka toetusel. See oli therade viimane katse päästa õpetuse puhtus. Kohe peale III Suurkogu hakkasid theravaada järgijad looma harusid väljaspool Indiat.⁴ Thera Mahinda, Imperaator Asoka poeg pööras Sri Lanka kuninga budismi ning tutvustas kogu saarel paali Tipiṭakat ning selle kommentaare. Theravaada laienes veel Burmasse, Taisse, Cambodiasse, Laosesse ja ka kaugematele aladele.

Sama ajal oli mahasangika edasi jagunenud juba 18 haruks, millest osad hakkasid üleolevalt theravaada õpetust alavääristama, nimetades ennast mahajaanaks (suur tee või sõiduk) ja theravaadat hinajaanaks (väike tee või sõiduks).

Mahajanistid pidasid oma esimese suurkogu umbes 100 A.D. Loode Indias kuningas Kaniska toetusel, nad hakkasid mahajaana suutraid kirja panema ja ründasid theravaada praktikat ning järgijaid. Theravaada kogukond ei reageerinud ja selleks oli mitu põhjust. Esiteks, paali tekstid ei sisaldanud selliseid mõisted nagu mahajaana ja hinajaana - ilmselt see polnud theravaadide jaoks lihtsalt tõesiselt võetav. Teiseks, tol ajal puudusid mahajaana ja theravaada koolkonna vahel side, theravaada oli juurdunud Sri Lankal ja oli mahajaana jaoks nn "*dharmadvīpa*" (dharma saar).

Kuigi mahajaana kritiseeris (ja kritiseerib ka praegu) theravaadat bodhisattva ideaali puudumise pärast, olid hoopis theravaada järgijad need, kes õpetasid esimesena bodhisattva ideaali. Läbi ajaloo on theravaada koolkond käsitlenud *bodhisatta* ja arahandi mõisteid koos, ning teinud neil selget vahet. Pidades theravaadat hinajaanaks, on kriitika jäänud samaks. Alljärgnev theravaada doktriin bodhisattvast on piisav et eristada theravaadat hinajaanast.

II. Theravaada tekstid

a) Igaüks võib saada bodhisattvaks

Unikaalne olend iga budisti jaoks pole mitte *bodhisatta*, arahant, ega *pacceka-buddha* vaid Buddha. Anguttara-nikāya kohaselt omab Buddha üksi kõiketeadmisi ja tal on kõik suurmehe tunnused.⁵ Teisi (arahant, *pacceka-buddha*, *bodhisatta*) ei saa täielikult võrdsustada Buddha unikaalsusega - isegi targeimat arahanti, Sāriputta't

³ Journal of the Pali Text Society, ed. T.W. Rhys Davids (London: Pali Text Society, 1889), lk. 35.

⁴ Mahdvaihsa 12:1-20:56. Vaata Mahāvamsa; ed. Wilhelm Geiger (London: Pali Text Society, 1958), lk. 94-163.

⁵ Aṅguttara Nikāya I.13.1-7. Vaata ka The Book of the Gradual Sayings, Vols., I-V, tõlkinud F.L. Woodward, jt. (2nd-4th edd.; London: Pali Text Society, 1960-1973), Vol. I, lk. 14-15.

mitte. On öeldud, et kui kõik inimesed saaksid *pacceka-buddha*'ks ja mõtleksid koos Buddhale, poleks Buddha ikkagi võrreldav,⁶ kuna Buddha on võrreldamatu, ülim. Samas on Buddha Sampasādanīya Sutta's (DN 28) tunnistanud, et nii enne teda kui peale teda tuleb Buddhasid, kes on temaga võrdsed.⁷ Gotama on oleviku ajastu Buddha, kuid ta pole ainus omataoline. Theravaada teksid mainivad sadu ja tuhandeid minevikus elanud Buddhasid.⁸ 27 neist alates Tanharikara'st kuni Gotama Buddhani ja ka tuleviku Buddha Maitreya on toodud Tipiṭakas.⁹ Bodhisattaid on sama palju kui on Buddhasid, kuna vaid bodhisatta saab Buddhaks. Enne virgumist nimetatakse Buddhat bodhisattaks.¹⁰ Theravaada teksid ei sisalda viidet sellele nagu Ādibuddha, kõrgeim olend oleks paljude Buddhade reinkarnatsioon. Ka reinkarnatsiooni mõiste pole Buddha õpetusest, vaid pärineb Hinduismist. Isetuse (atta) õpetuse kohaselt pole midagi, mis sünniks ümber, kuna selline muutumatu substants puudub.

Seega theravaada kohaselt oli buddhasid minevikus lugematu arv ning ka sama palju oli bodhisattvaid. Lisaks võib igaüks saada bodhisattvaks kui ta võtab enesele 10 täiust sisaldava raske *bodhisatta* tee.

b) teistepäästmise nimel virgumisest loobumine

Kogu Gotama Buddha ja tema bodhisatta teekond on parim näide enese ohverdamisest teiste päästmise nimel.

Bodhisatta Gotama oleks võinud saavutada nirvaana kui arahant palju miljardeid aastaid tagasi Dīpaṅkara Buddhaga kohtumisel, kuid ta loobus ja jäi sansaarasse et päästa võimalikult paljusid olendeid kannatustest. Dipahkara Buddha ajastul nimetati meie bodhisattvat Sumedha'ks ja tema eneseloobumist kirjeldab järgnev tekst:

Kui ma seda soovin, võin oma meeleplekid põletada juba täna. Kuid mis kasu on dhammast mulle üksi? Miks peaks julge - nagu ma seda olen, päästma ennast üksi? Minust saab Buddha, et ma saaksin päästa paljusid inimesi, isegi devasid.¹¹

⁶ Sumaṅgala-Vilāsinī, Vols. II, III, ed. W. Stede (2nd ed.; London: Pali Text Society, 1971), Vol. III, lk. 873-77.

⁷ Dīgha Nikāya, Vols. II, III, ed. T.W. Rhys Davids, jt. (3rd, 4th ed.; London: Pali Text Society, 1960, 1966), Vol. III, lk. 99-116.

⁸ The Commentary on the Dhammapada, Vol. I, ed. H.C. Norman (2nd ed.; London: Pali Text Society, 1970), lk. 11.

⁹ Sumaṅgala-Vilāsinī, Vol. II, lk. 411.

¹⁰ Vaata näiteks Dīgha Nikāya, Vol. II, lk. 30-35.; Majjhima Nikāya, Vols. I, III, ed. V. Trenckner, jt. (3rd ed.; London: Pali Text Society, 1964, 1960), Vol. I, lk. 92.

¹¹ Minu tõlge salmist "... Icchamdnō aharh ajja kilese jhdpaye mama. Kim me anndtaka vesena dhammam sacchikaten 'idha, . . . Kith me ekena tinnena purisena ihdmadassind? Sabbannutam pdpunitvd santdressam sadevake." Jātaka, Vols. I—VII, ed. V. Fausboll (2nd ed.; London: Pali Text Society, 1962-1964), Vol. I, lk. 14.

Ta otsustas jääda samsaarasse, anda inimkonnale *bodhisatta* ideaal ning teostada *bodhisatta* kümme täiust.

c) Bodhisatta täius

Tipiṭaka raamat *Cariyāpiṭaka* toob ära bodhisattva kümmet täiust (*dasa pāramī*), mis tuleb viia täiuseni eesmärgiga saada Buddhaks. *Cariyāpiṭakas* toodud näited kirjeldavad Gotama teekonda, kuid on sarnased kõikidele bodhisattvatele.¹² Seega võime öelda, et *Cariyāpiṭaka* on Theravaada Paali kaanoni *Bodhisatta-piṭaka*.

Kümme täiust on: (1) täiuslik andmine (*dāna*), (2) täiuslik moraal (*sīla*), (3) täiuslik loobumine (*nekkhamma*), (4) täiuslik tarkus (*paññā*), (5) täiuslik pingutus (*virīya*), (6) täiuslik kannatlikkus (*khanti*), (7) täiuslik tõde (*sacca*), (8) täiuslik kindlameelsus või vankumatus (*adhiṭṭhāna*), (9) täiuslik sõbralikkus (*mettā*) ja (10) täiuslik meelerahu ehk võrdne suhtumine (*upekkhā*).¹³

Bodhisatta teekond saab alguse päevast, kui ta kinnitab et 'soovib saada Buddhaks' (*katābhinīhārena muhāsattena*).¹⁴ Seega on soov (*ābhinīhārena*) pöördpunktiks, mis muudab tavaimisese *bodhi*-olendiks. Bodhisatta teostus sisaldab vaatlust, stabiliseerimist ja täidesaatmist.¹⁵

Igal täiusel on 3 taset: tavaline, keskmine ja kõrgem. Nt *dāna* puhul on väliste, materiaalselt asjade andmine madalaim tase (*dāna pāramī*). Tipiṭaka kohaselt võib annetada oma silma pimedala või jala jalutule, mis on keskmine tase (*dāna upa pāramī*). Kõrgeim *dāna* on oma elu kinkimine teise heaks (*dāna paramattha pāramī*). Sarnaselt *dāna*le teostatakse ka ülejäänud üheksat täiust. Kuna igal täiusel on 3 tasandit, on mõnel pool täiuste arvuks 30. Theravaada kohaselt peavad kõik bodhisattad saavutama kõik täiused ilma eranditeta.¹⁶

d) Tarkuse ja kaastunde esamolulisus

Theravaada tekstide kohaselt on olulisimad 2 omadust: takus (*paññā*) ja kaastunne (*karuṇā*). Buddhasus saavutatakse tarkuse abil kuid Buddhaks saadakse läbi kaastunde. Bodhisattva soov vabastada teised kannatustest virgub kaastundest. Tarkus viib kannatuse mõistmisele ja kaastunne kõrvaldab kannatuse. Tänu tarkusele pole ta

¹² Sumaṅgala-Vilāsinī, Vol. II. lk. 427.

¹³ Dānaṃ sīlaṃ ca nekkhammaṃ, / Pañña viriyena pañcamam, / Khanti sacca' madhiṭṭhānaṃ, / Mettu' pekkhāti' me dasa. Pange tähele, et mahajaanas on vaid kuus täiust: 1) *dāna*, 2) *sīla*, 3) *ḷḷānti*, 4) *vīrya*, 5) *dhyāna*, and 6) *prajñā*.

¹⁴ The Commentary to the Cariyāpiṭaka, ed. K. Devarakkhita, Simon Hewavitarne Bequest Series, Vol. XXVI (Colombo: The Tripitaka Publication Press, 1929), lk. 212, 220, 249.

¹⁵ Ibid., lk. 220.

¹⁶ Sumaṅgala-Vilāsinī, Vol. II, p. 427.

ennast täis ja tänu kaastundele ei kaota ta julgust. Tänu tarkusele jääb *bodhisatta* siia maailma vabana kiindumustest maise vastu kuid tema kaastunne hõlmab kogu maailma. Tarkus aitab tal saavutada kontrolli enda üle, kaastunne toob talle kontrolli teiste üle. Tarkus toob talle edasimineku ja kaastunne teiste edasimineku. Tarkus muudab ta *dhamma* valitsejaks, kaastunne maailma valitsejaks.¹⁷ Tarkus ja kaastunne puudutavad kõiki täiuseid.

On öeldud, et takus on nagu elu täiuslikkus kehale. Näiteks ei saa *dāna* akti viia täiuseni kui see ei esine koos tarkusega. Seda on võrreldud ka nägemisega, kus silm on nagu andmine ja nägemisteadvus nagu tarkus - ilma teadvuseta on silm kasutu ja ilma tarkuseta on teol väike väärtus. Samamoodi on tegu väikese väärtusega, kui puudub tarkus. Näiteks, kui moraaliga ei kaasne tarkust, muutub see määrdunuks maise soovi või upsakusega ega saa muutuda täiuseks. Seega, tarkus toimib kõikide täiuste suhtes nagu puhastaja.¹⁸

Virgumise seisukohast ületab tarkust kõiki täiuseid. Isegi kui bodhisattva teostab pidevalt ülejäänud üheksat täiust kõrgeimal tasemel ilma tarkuseta, jääb ta virgumatta, kuna viimane on kõigi ülejäänud sisu.¹⁹

Sellele vaatamata on bodhisattva vankumatult ja võrdse armastusega kogu maailma suhtes võtnud eesmärgiks saada Buddhaks. Seega, ta tunneb end nagu isa kogu maailma suhtes ja vaatab kõiki olendid nagu oma lapsi. Neid rööstides ja vabastades kõnnib bodhisattva täiuslikkuse teel. Sestap on kaastunne iga täiuse põhjus, juur ning alus.²⁰

e) Väga lähedal buddhasusele

Epiteeti '*mahāsattva*' (paali: *mahāsatta*), mis tähendab, 'suur olevus' kasutatakse sageli vaheldumisi sõnaga 'bodhisattva.' Sellekohaseid näited leiab loendamatul hulgal paalikeelsest Jātakas't kui ka mujalt. Selle sünonüümi kohaldamine ei piirdu ühe konkreetse bodhisattaga vaid termin '*mahāsattvas* bodhisattad' viitab paljude bodhisattvate olemasolule.²¹ Teises kontekstis on kaks epiteeti kombineeritud ühte terminisse, '*mahābodhisattva*'. Bodhisattva on 'suur olevus', sest ta on Buddhaksaaja, kes saab täiuslikuks läbi täiuslikkuse harjutamise.

'Suure olevusena' on tal ka suur julgus. Tema kangelaslikkust on kirjeldatud läbi paljude metafoorsete lugude ja võdluste. Kui kogu maailm muutuks ookeaniks ja

¹⁷ The Commentary to the Cariyāpīṭaka, lk. 226-27.

¹⁸ Ibid., lk. 259.

¹⁹ Ibid., lk. 232-33.

²⁰ Ibid., lk. 219, 222, 235, 260.

²¹ Ibid., pp. 16, 216. "*Mahābodhisattva*" erilist kontekstis arutatakse hiljem.

bodhisatta peaks ujuma üle ookeani et saavutada buddhasus, teeks ta seda kõhklemata. Tsiteerides teist võdlust, kui kogu maailm muutuks teravate otstega bambus-metsaks ning Buddha seisuse saavutamiseks peaks bodhisattva selle ületama, teeks ta seda pikalt mõtlemata.²² Nii suur on *bodhisatta* püüdlus, millega ta teenib maailma ja hoiab oma vaimu üleval.

Ükskõik millises vallas bodhisattva sünnib, saab tema iseloom eeskujuks kõikidele teistele olenditele.

Paali Tipiṭaka Jātaka lugudes ilmub Gotama korduvalt *bodhisatta*'na kui kuningas, minister, sotsiaalne juht, erinevates ametites tavaline inimene ja mõnikord kui jumaliku olevus või isegi kui loom; kuid alati jääb ta, et päästja teisi ja olla moraalseks eeskujuks massidele. Kuigi Jātaka jutustab Gotama elulugusid *bodhisatta*'na, viitavad need bodhisattavle üldiselt. Järgnevalt on toodud mõned aspektid Paali Jātaka'st, mis on ühised kõikidele bodhisattadele:

“*Bodhisatta*'de käitumine pole segatud ihaga.”

“*Bodhisatta*'d on väga tähelepanelikud.”

“*Bodhisatta*'de lootused täituvad.”

“Tänu *bodhisatta*'de kõrgele intelligentsusele õnnestuvad nad kõiges.”

“*Bodhisatta*'de ootused täituvad.”

“*Bodhisatta*'de arukad ideed ei nurju kunagi.”²³

Seega *bodhisatta* mõtete ja tegude edu on tagatud, sest ta on varustatud võimsa *upāya* vahendiga, mis tõlgituna tähendab ‘oskuslik vahend.’ *Upāya* on vahendid [PTS-PED: lähenemine; viis, vahend, abinõu, kavalus] (Ingl. k. ‘skillful means’), kuid paali tähenduses on bodhisattva *upāya* tavaliselt seotud nii *kosalla*'ga (oskus) kui *upāyakosalla*. Seega, paali keelse sõna *upāyakosalla* õige tõlge oleks ‘oskuslik vahend’ või pigem ‘oskuslikkus vahendites.’

Seda fraasi on korduvalt kasutatud seoses täiuslikkusega.²⁴ Bodhisattva käitumist reguleerib ainult tema oskuslikkus vahendites, nagu on tema täiuslikkus moraalsuses, täiuslikkus loobumises, täiuslikkus tarkuses, ja kõiks ülejäänuis. Seega, iga tegevus mis ta teeb täiuslikkuse teostamisel on suunatud või reguleerib tema oskuslikkust vahendites. Sestap on *upāya* või *upāyakosalla* bodhisattva edu põhjuseks kõikides aspektides.

Theravaada järgijad on seisukohal, et iga *bodhisatta* tavapärase tee on viia lõpule viis erakodset loobumist et sündida Tuṣita taevas ja jääda sinna kuni saabub sobiv aeg oma viimaseks sünniks inimeste vallas.

²² Ibid., Lk. 221-22.

²³ Jātaka, Vol. III, lk. 282-83 425 .; Vol. V, lk. 282, 358 .; Vol. VI, lk. 401, 405, 431. Autori tõlked.

²⁴ The Commentary to the Cariyāpiṭaka, lk. 219.

Viis haruldast loobumist on loobumine oma 1) lastest, 2) abikaasast, 3) kehaosast, 4) suurimast aardest ja 5) kuningriigist. Jätaks on toodud ka vastavad lood nendest loobumistest. Kui Gotama *bodhisatta* oli sündinud kui kuningas Sivi, kinkis ta oma silma; olles sündinud kuningas Vessantara'na, kinkis ta oma lapsed ja kuningriigi, jne.

Bodhisattvate tavapärase sünd ilmneb Tuṣita taevas, kus nad veedavad väga pika aja, ja see on võimalik vaid *bodhisatta* tee viimases staadiumis. Nad ei püsi väga kaua sellises ülipika elueaga taevas nagu seda on Tuṣita, kuna soovivad abistada kannatavaid olendeid ja neid kes vajavad abi. Isegi kui *bodhisatta* sünnib pika elueaga taevas, ei jää ta sinna terveks elueaks mida konkreetne vald talle võimaldaks.²⁵

III. Theravaada praktikast

Käesoleva artikli eelmises osas selgitati, et Theravaada järgijate pühakiri sisaldab olulisi tunnistusi *bodhisatta* ideaali õpetusest. Isegi pärast faktide esitlemist usuvad aga mõned mahajaana uurijad, et bodhisattva ideaal on piiratud ainult theravaada raamatutega ja seda pole ellu rakendatud. Alltoodud kriitika on suunatud theravaada järgijatele, kuigi kriitik nimetab neid ekslikult hinajaana järgijateks:

“ ... las Buddha või bodhisattva üritab, meie võime samas puhata sügavas usus temasse ja tema töösse. Need on teataval määral sellised mõtted, nagu need on käinud hinajaana järgijate peas, samal ajal kui mahajaana vennad on julgelt ise püüelnud Buddha seisundi poole ... Sumedhat, ühte Buddha endist inkarnatsiooni, kes väljendab soovi saada Buddhaks, võib pidada sama hästi mahajaana järgijaks, samas kui hinajaana järgijad ei julge ise seda soovida.”²⁶

See võib kehtida hinajaana järgijate kohta, kuid ei saa kehtida theravaada järgijate kohta.

Kuigi Buddha on võimeline viima teisi virgumisele, pole võimalik et ühe Buddha eluajal saavutaksid kõiki nirvaana.

Seega, nagu eespool nähtus, paljud bodhisattvad saavad Buddhaks; ja kindlasti saavutavad paljud theravaada püüdled Buddha seisundi, nagu seda kirjeldab ka alljärgnev.

Theravaada seisukohast, nagu ka iga teine vaimne inimene, nii ka bodhisatta ei positsioneerigi oma eesmärki ega edusamme. Bodhisatta jaoks kerkib väga harva esile vajadus paljastada tema Buddhaks saamise püüdlused. Teiselt poolt, Buddha on

²⁵ Sumaṅgala-Vilāsinī, Vol. II, lk. 427.

²⁶ D.T. Suzuki, *Outlines of Mahayana Buddhism* (New York: Schocken Books Inc., 1963), lk. 280-81. Vt. *Ibid.*, lk. 2-3 Suzuki hinajaana definitsiooni. Edaspidi refereeritud kui mahajaana budism.

haruldane ja sama suur haruldus on ka Buddhaks-saaja, sestap ei pruugi olla lihtne neid suuremas massis eristada.

Paljud theravaada maade valitsejad on jõudnud sellesse staadiumisse. 'Religioon ja Poliitika Birmas' raamatu autor on kirjutanud: Paljud Birma kuningad uskusid kindlalt, et olid bodhisattvad; üks neist on määratlenud kaheksateistkümnenda sajandi raidkirjas: "Et minu vouruslike tegude läbi saaks minust Buddha, kõiketeadja".²⁷ Teine autor kirjutab sarnaselt: "Tais eeldatakse üldiselt, et valitsev monarh saab järgmises elus või sellele lähedalolevas taassünnis Buddhaks."²⁸

Sri Lanka pühak, kuningas Siri Sahgabo, neljanda sajandil pKr ohverdas oma pea esimese täiuse teostuseks. Hiljemas ajaloos, kuningas Vijayaba ja Perakumba kuulutasid, et nad olid bodhisattad. Ka mitmed teised kuningad on ilmunud kui bodhisattva kehastused. Tasapisi kujunes Sri Lankal välja arvamus et iga kuningas peab olema *bodhisatta* ja see uskumus ei surnud koos monarhiaga. Alles hiljuti, kui S.W.R.D. Bandaranayake ja Dudley Senanayake olid peaministrid, väitsid nende järgijad et mõlemad on bodhisattvad.

Lisaks poliitilistele liidritele olid ja on veel theravaada riikides palju teisi keda peetakse bodhisattvateks. Näiteks Sri Lanka lähiajaloost tuntud Anagarika Dharmapala, Asarapasarana Saranarikara Sangharaja ja Hikkaduwe Sri Sumarhgala - ka neid on sageli nimetatud bodhisattvateks. Tähelepanuväärne lugu²⁹ räägib Doratiyawe nimelisest meditatsiooni õpetajast, kes keeldus aastal 1900 harjutamast teatud jooga meetodeid, kuna oli teel buddhaseisundi, mitte arahantsuse saavutamisele.

On ka juhtumeid, kus mahajaana järgija on olnud tunnistajaks theravaada järgija *bodhisattva* seisundile. Näiteks Seikan Hasegawa kirjutab:

Viibides oma õpingute ajal mungana Tai theravaada templis nägin paljusid suuri bodhisattvaid ja ka Jaapanis võib leida palju hinajaana budiste. Kui mõni preester räägib hinajaanast viidates Lõuna-budismile, tõendab see vaid, et tegemist pole mahajaana budistiga. Lõuna-budismil on nüüd meil täpne nimetus, milleks on theravaada budism.³⁰

Theravaada riikide emaleekline kirjandus annab piisavalt tõendeid bodhisatta tee järgimisest. Jātaka lood on nendes keeltes kõige populaarsem kirjanduse vorm. Jātaka lugusid loetakse vagadel usulistel kogunemistel. Nende silmapaistvad luuletused põhinevad Jātaka lugudel. Muvadevdavata, Sasaddvata, Kavyaiekharaya ja Guttilaya

²⁷ Donald E. Smith, Religion and Politics in Burma (Princeton: Princeton University Press, 1965), lk. 22-23.

²⁸ Winston L. King, A Thousand Lives Away: Buddhism in Contemporary Burma (Oxford: Bruno Cassirer Publishers Ltd., 1964), lk. 82.

²⁹ Mircea Eliade, Yoga: Immortality and Freedom, Bollingen Series LVI (2nd ed.; Princeton: Princeton University Press, 1969), lk. 194.

³⁰ Seikan Hasegawa, The Cave of Poison Crass (Arlington, Virginia: Great Ocean Publishers, 1975), lk. 21.

on vaid mõned näited singali kirjandusest. Nagu Jātaka, nii ka Maitree Varrpanava köidavad publikut, kuna vestavad lugusid bodhisattvatest. Lood nii mineviku kui tuleviku Buddhast kuulutavad *bodhisatta* teed lootuses et teised järgivad seda. Pūjāvaliya, Buduguṇālamkārayaja ka teised kirjandusteosed toovad ära teatud isikute soovi saada Buddhaks, seda on mainitud otse ja avalikult.

Siinkohas tuleb mainida ka Dasa Bodhisattuppatti Kathā't,³¹ mis on kirjutatud paali keeles ja mis on theravaada pühakirjade keel. See raamat jutustab lugusid *bodhisatta*'dest kes saavad Buddhadeks pärast Gotama Buddha ajastut. Esimest neist, Metteyya't, on juba eelpool mainitud. Ülejäänud üheksa *bodhisatta*'t on Rāma, Dhammarāja, Dhammasāmi, Nārada, Raṁsimuni, Devadeva, Narasīha, Tissa ja Sumaṅgala. On öeldud, et need kümme *bodhisatta*'t kohtusid Gotama Buddhaga ja et nad on määratud saavutama budasuse järjestikku vastavalt loetelule.

Bodhisatta'de austamise tava ei ole theravaada järgijate hulgas haruldane. *Bodhisatta* pilte on leitud sageli ka juba hävinenud templitest ning üksi see näitab pikka *bodhisatta* austamise ajalugu. Sri Lankal on *bodhisatta* Metteyya ja *bodhisatta* Nātha võrdselt austuse objektideks. Tänu Nātha populaarsusele arvavad ajaloolased et mahajaana bodhisattva Avalokitešvara on võtnud Natha kuju; samas on vähe tõendeid tuvastamaks Natha't kui Avalokitešvara't. Sõltumata sellest, kas tegemist on Avalokitešvara teise vormiga või mitte, on selge et theravaada järgijad on austanud bodhisattvaid juba ammu ajast. Nagu Nātha, on austatud ka *bodhisatta* Saman Sri Pada. Seetõttu on ebaõiglane ka nende uurijate seisukoht, kes väidavad et theravaada järgijad ignoreerivad bodhisattaid "välja arvatud ainsa erandina Metteyya."³²

Bodhisattva kuid imetusobjekt on tegelikult Theravaada järgijate juures üsnagi tavaline. Kui keegi tegutseb kaastundlikult, julgelt ning oskuslikult, hakkavad naabrid teda kirjeldama kui bodhisattvat. Loomulikult, mida rohkem ta enesele raskeid ülesandeid ta kohustui võtab seda kõrgem *bodhisatta* staatus ka talle omistatakse. Pidagem meeles, et mida kõrgemale bodhisattva läheb, seda lähemale ta jõuab buddhaseisundile; samuti muutub ta ka võimeliseks täitma järjest olulisemaid ülesandeid. Parimate inimeste määratlemine bodhisattadena on väga levinud ning ka tänapäeval pole see tava uus. 5. sajandil pKr kuulutasid Anuradhapura Suure Kloostri therad, et Buddhaghosa oli kahtlemata pühak Maitreya kehastus. Buddhaghosa läks Suurde Kloostri otsima Tipiṭaka kommentaare. Ennem kommentaaride andmist tema käsutusse uurisid kõige autoriteetsemad Therad Buddhaghosat mille tulemusel omistati Buddhaghosale kõrgeim au: ta nimetati Maitreya Bodhisattva kehastuseks.³³ Sarnane tendents tunnistada mõned inimesed bodhisattadeks on jäänud endiselt samaks.

³¹ Dasa Bodhisattuppatti Kathā (Ambatenna, Sri Lanka: D.R. Perera, 1926).

³² Edward Conze, Thirty Years of Buddhist Studies: Selected Essays (Columbia: University of South Carolina Press, 1968), p. 38. Vt. Ibid., lk. 48 kus Conze arvab et theravaada on hinajaana.

³³ Mahāvamsa 37: 215-46. Vt. ka Cūlavamsa I, tõlkinud Wilhelm Geiger (Colombo: The Ceylon Government Information Department, 1953), lk. 22-26.

Milline on theravaada järgijate kõrgeim moraalne käitumine (*sīla*)?

Eespool mainitud teisest Suurkogust alates on theravaada järgijaid kritiseeritud nende püüdluse eest järgida väga täpselt [Buddha antud] eetika juhendeid (Vinaya) ja rahuldumist vaid distsipliini järgimisega ning ka liiga empaatilise suhtumise eest dharma moraalsesse külge. Sellised kriitikud võivad olla üllatunud õppides seda, et theravaada järgijate suurim *sīla* kaitsja on just suur bodhisatta (*mahā-bodhisatta sīla*).³⁴

Selleks, et käesolevat teemat kokku võtta, tahaksin puudutada veel ühte theravaada järgijate tava milleks on pälvimuste ülekandmine (*puṇṇyānumodanā*). Iga oskusliku tgutsemise lõpus kannavad theravaada järgijad mõttes oma pälvimused üle kõikidele olenditele. Mõnikord tehakse mingit oskuslikku tegevust eesmärgiga kanda saadud pälvimused üle konkreetsele isikule või isikute rühmale, misjärel toimub alati ka pälvimuste ülekandmine ilma eranditeta kõikidele olenditele soovides, “et kõik olendid saavutada nirvaana!” Mõnikord ka laiendatakse seda vormelit, lausudes “Et kõik olendid oleksid õnnelikud, terved, vabad kannatustest ning et nad saavutaksid nirvaana!” Seda annetust teostatakse theravaada järgijate seas iga kord nii sõbralikkuse mõtluse (*maitree bhāvanā*) lõpetamisel kui pälvimuste ülekandmisel (*puṇṇyānumodanā*).

Mõistmata, et seda tava esindavad kõik Theravaada järgijad, on D.T. Suzuki öeldud: “Õpetus enda pälvimuste ümberkeeramistest (*parivarta*) teistele on osav kõrvalekaldumine selles, mis tundub olevat “primitiivse budismi” õpetus. Tegelikult on see rohkem kui kõrvalekaldumine”³⁵ Aga kõik theravaada järgijad praktiseerivad *parivarta*’t. Seega on vale *parivarta* alusel kategoriseerida theravaada “primitiivseks budismiks”. Pigem “suur kõrvalekaldumine” millest kriitik räägib, võiks omistada ehk hinajaanale. Kui pälvimuste ülekandmine on vältimatu *bodhisatta* tegevus, siis on kõik theravaada järgijad selles mõttes *bodhisattad* - ja see on fakt.

IV. Bodhisatta versus arahant

a. See mis loeb pole mitte yāna vaid bodhi

Oleme nüüd uurinud theravaada järgijate *bodhisatta* ideaali, nende pühakirju ja tavasid. Kuid see esse on täielik vaid siis, kui kõrvutame theravaada järgijate arahandi ideaali nende endi *bodhisatta* ideaaliga. Arahantsuse saavutamine on kõrgelt hinnatud theravaada järgijate poolt, kuid seda on labastatud mõnedes hilisemates mahajaana kirjutistes.

³⁴ Dhammapāla, Visuddhimagga Tīkā, ed. M. Dhammānanda (Colombo: Mahabodhi Press, 1928), lk. 29.

³⁵ Suzuki, Mahayana Buddhism, lk. 283.

Arahandi ideaal püsib theravaada järgijate seas oma esialgses austatud positsioonis. Paljud kaasaegsed kirjanikud on märganud vaid Theravaada arahandi ideaali kuid mitte *bodhisatta* ideaali. Tänu sellisele osalisele theravaada tundmisele on üks kriitik kirjutanud: “Kõige ilmsem erinevus hinajaana ja mahajaana süsteemis peitub, et esimene plaan (sic) viib välja arahandi tasemele ja teine viib bodhisattva Buddhasusele.³⁶ Sellised ikka ja jälle korduvad kontrastid nõuavad arahandi ideaali selgitust kui ka kahe toodud ideaali võrdlust.

Vaatamata erinevatele nimede ‘mahajaana’, ‘theravaada,’ või ‘hinajaana’, on kõik budistid nõus, et religioosse elu eesmärk on virgumine (*bodhi*).³⁷ Peale bodhisatta virgumist saab temast Buddha. Koos Buddha abiga virguvad ka paljud teised. Ka bodhisattal on juba oma teeasumise algusest soov virguda.

Buddha jüngrid ehk järgijad (paali *sāvaka* skr. *śrāvaka*), kes on saavutanud virgumise pärast Buddha, nimetatakse arahant’ideks. Nii Buddha kui arahant on saavutanud nirvaana. Seega, selleks et eristada meistrit jüngrist nimetatakse Buddhat ‘*sammā-sam-Buddha*’ ja teisi ‘*arahanta-Buddha*.’ Kui inimene saavutab virgumise ilma *sammā-sam-Buddha* juhendamiseta, kuid pole viinud teisi virgumisele, nagu seda teeb *sammā-sam-Buddha*, nimetatakse teda ‘*paccekabuddha*’ [PTS-PED: Buddha kes on ise virgunud, saavutanud täieliku, ülimalt valgustatuse, kuid sureb maailmale tõde kuulutamata]. Seega esineb kolme liiki täielikult virgunuid: Buddha, *paccekabuddha* ja arahant. Theravaada järgijad on selles küsimuses üksmeelel. Ka mõned mahajaana suutraid tunnistavad seda virgunute kolmest klassifikatsiooni, nagu Edward Conze selgitades Vajracchedikā Prañāpāramitā’t, märgib: nendes suutrates on alati eeldatud, et pääsemine võib toimuda läbi erinevate viiside ehk erinevate teede. Tavaliselt eristatakse kolme ‘sõidukit’, milleks on Arahandid, Pratyekabuddhad ja Bodhisattvad.³⁸

Virgumise vasteks on *yāna* ehk sõiduk. See kes soovib saavutada virgumise kui *sammā-sam-Buddha* peab võtma ‘*mahā-bodhi-yāna*.’ See, kes soovib saada *paccekabuddha*’ks peab võtma ‘*pacceka-bodhi-yāna*’ ja see kes soovib saada arahandiks peab võtma ‘*arahanta-bodhi-yāna*.’ Kuna arahandid on *sammā-sam-Buddha* järgijad, nimetatakse *arahanta-bodhi-yāna*’t mõnikord ka *śrāvaka-bodhi-yāna*’ks.

Olla Buddha järgija on ülim; saada arahandiks on püha. Seetõttu *śrāvaka-bodhi-yāna* ehk *Śrāvakayāna* ei vaata kunagi theravaada järgijate poole halvustavalt ülevalt alla.

³⁶ Edward Conze, *Buddhist Thought in India* (3as ed.; Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1973), lk. 234. Vaata joonealust märkust 32.

³⁷ Vaata *Chinese Buddhist Verse*, tõlkinud Richard Robinson (London: John Murray Pub. Ltd., 1954), lk. xv.; D.T. Suzuki, *Essays in Zen Buddhism*, in *The Complete Works of D.T. Suzuki*, ed. Christmas Humphreys, III, (3as ed.; London: Rider and Company, 1958), lk. 164. Hereinafter viitas sellele kui ‘*Essays in Zen*’.

³⁸ *Buddhist Wisdom Books: The Diamond Sutra and the Heart Sutra*, trans, Edward Conze (2ne ed.; London: George Allen & Unwin Ltd., 1975), lk. 24. Edaspidi viidatud kui *Wisdom Books*.

Nad tunnistavad, et meistrit järgiv sõiduk on 'suur' ega kutsu sõiduki järgijaid "väiksemaks sõidukiks," sest *śrāvaka-bodhi-yāna* ehk *Śrāvakayāna* saavutab sama nirvaana, mille saavutas Buddha. Kui järgija ei saavutaks sama nirvaanat, poleks tema Buddha seisundil ega kogu pingutusel saada Buddhaks erilist tähendust. On teada, et bodhisattvate pikk teekond on juhitud soovist päästa teised, juhtides nad virgumisele ennem iseenda virgumist. Ja et tema *mahā-bodhi-yāna* ehk mahajaana kukub *Bodhisattva-yāna*'na läbi, kui Buddha ei suuda oma järgijaid viia täielikule virgumisele. Buddha ja tema järgijad teevad ühiseid jõupingutusi et saavutada nirvāna. Seega ei saa Theravaada seisukohast olla *Śrāvakayāna* ja *bodhisattvayāna* vastuolus, vaid need täiendavad teineteist.

Rõhuasetus theravaadas pole teel endal vaid saavutusel. On tõsi, et Buddha on võtnud suurima ülesande läbida bodhisattva tee kui arahant, kuid hiljem täitis ta samad tingimused. Näiteks, selle asemel et loobuda vaid oma pojast, loobus ta kogu rikkusest. Just nii kõnnib arahandiks-saaja oma teel. Eeltoodud näidetest peaks olema selge, et Buddha ja tema arahantidest jüngerid järgisid sama teed ja saavutasid sama eesmärgi, nirvaana.

Tānu Buddha meisterlikkusele tees ja tema osavusele vahendites saab tema teed eristada arahandi ideaalist, kuid mitte üheski mõttes ei determineeri *Bodhisattva-yāna* tema õpetatud *Śrāvaka-yāna* 't. Teisisõnu, tee virgumisele on sama nii Buddhal kui ka arahandil. Pühakirjades on toodud:

Mis mõttes on see tee? Selles mõttes, et see juhib nirvaanasse ja on ihaldatud nende poolt kes otsivad teed virvaanasse ...

Kaasa arvatud paljud *sammā-sam-Buddha*'d, alates Taṇhānkara'st, Medhānkara'st, Saraṇānkara'st ja Dīpaṅkara'st, kes on sündinud ühel ajastul, 100 004 mõõtmatu ajastut enne käesolevat Sakyamuni [Gotama] ajastut ja ka mitusada *paccekabuddha*'t ning ka lugematul arvul üllaid *śrāvaka*'id - kõik need olendid, üksnes selle teega pesid end saastast [meelplekkidest] ja saavutasid kõrgeima pühaduse.³⁹

b. Buddha ja arahant ⁴⁰

On ilmne, et Buddha, meister, ületab oma õpilasi arahante mitmel moel, näiteks osavuses kasutada vahendeid teiste distsiplineerimiseks. Kõige *bodhi*'ga (virgumisega) seotu suhtes on nad aga samasugused; Buddha on arahant ja arahant on Buddha.

³⁹ Sumaṅgala-Vilāsinī, Vol. III, lk. 745-46. Autori tõlge ja rõhuasetus.

⁴⁰ Ma ei ole kohanud ühegi budisti kes sooviks saada *paccekabuddha*'ks. Kuna see on selline mitteihaldatud virgumise tee, ei pühenda ma siinkohal rohkem ruumi arutelule *paccekabuddha* ideaalist.

Nagu eespool nägime, see kes saavutab *arahanta-bodhi* on *arahant-Buddha*. Samas, Buddha ütleb Upaka Ājīvaka'le enda kohta, et “Ma olen maailma arahant.”⁴¹ Sageli esineb suutrades epiteet “arahant” koos tiitliga “*sammā-sam-Buddha*”, tähistades ühe ja sama isik.

Samas on siiski Buddhal ja arahandil suur vahe. Buddha avastab ise nirvāṇa tee, samas kui arahant realiseerib nirvana avastaja juhendamisel. Buddha on kõiketeadja, samas kui arahant on realiseerinud nirvana ja vaid olulisimaid dharmad. Buddha saavutab korraga kõiki ülemaised võimed, samas kui arahant arendab neid järkjärgult. Buddha võib meenutada oma mineviku eksistentse hetkeliselt, samas kui arahant saab jälgida igat oma mineviku eksistentsi vaid järjestikku, üksikhaaval. Buddha on arahandi poolt ületamatu, nagu ka arahant on Buddha poolt ületamatu. Lõppkokkuvõttes puudub nende kahe vahel konkurents; Buddha jääb endiselt Buddhaks, kuigi oli/on arahant. See on nagu seos kuninga ja tema ministrite vahel: ühelt poolt, ilma Buddhata ei saaks olla arahante ja teiselt poolt, ilma arahante esile toomata poleks Buddha virgumisel eesmärki.

Sarnasel moel jutustavad nii Buddha arahandi ideaalist kui arahantide virgumisest ka mõned mahajaana suutraid. Vajracchedikā Prajñāpāramitā Sūtra lisab Buddhale epiteedi “arahant” fraasides mis esineb paralleelselt ka paali suttas.⁴² See epiteet ei ole erand teatud Buddhale, kuna ka mujal peab mahajaana kõiki mineviku, oleviku ja tuleviku Buddhasid “arahantideks”.⁴³ Karuṇāpuṇḍarīka Sūtra lisab pika nimekirja omadussõnu, mis kirjeldavad arahante ja see nimekiri⁴⁴ vastab sõna-sõnalt paali keelsele *sutta*'le. Varasema ja hilisema nimekirjade vahel pole vahet; nii varasemad kui hilisemad osundused arahandile on samad.

c. Buddhaks-saaja ja arahandiks-saaja

Nii Buddhaks-saaja kui Arahandiks-saaja on *bodhi*-olendid kuna on teel virgumisele. Seega on mõlemad bodhisattad: üks on *Buddha-bodhisattva* ja teine on *arahanta-bodhisattva*. Theravaada tekstides tehakse neil kahel vahet kui *mahābodhisatta* ja *sāvakabodhisatta*. *Mahābodhisattvat* on mõnikord nimetatud ka ‘*sabbaññū-bodhisatta*’ks’ (kõiketeadev-Buddhaks-saaja).⁴⁵

Eespool uurisime, kuidas Buddha ületab arahanti. Samasugune mustri alusel, kvantitatiivselt kuid mitte kvalitatiivselt, ületab *mahābodhisattva* *śrāvakabodhisattva*.

⁴¹ “*Ahaṃ hi arahā loke.*” The Majjhima-Nikāya, Vol. I, lk. 171.

⁴² Wisdom Books, lk. 22.

⁴³ Karuṇāpuṇḍarīka, Vols. I, II, ed. Isshi Yamada (London: Luzac & Company Ltd., 1968), Vol. II, Osa 2, lk. 15.

⁴⁴ Ibid., Vol. II, Osa 1, lk. 1-2.

⁴⁵ Jātaka, Vol. VI, lk. 225.; Sumaṅgala-Vilāsinī, Vol. II, lk. 412.; Dhammapāla, Visuddhimagga Tīkā, lk. 29.; The Commentary to the Cariyāpiṭaka, lk. 16, 224. Samal real on *pacceka*-Buddhaks-saaja määratletud kui “*paccekabodhisattva*.”

Cariyā-piṭakaṭṭhakathā mainib kolme valdkonda, kus *mahābodhisattva* ületab viimast ja milleks on läbistav tarkust, käitumine ja oskuslikkus.

Mõlemad bodhisattvad on parimad tarkuses; kuid *mahābodhisattva* tarkus on võimeline saama aru nirvaanast ilma õpetaja abita, samas kui *śrāvakabodhisattva* tarkus on võimeline realiseerima nirvaana vaid siis, kui teda on õpetanud.

Mahābodhisattva võib aidata piiranguteta tervet maailma, kuid teiste võimekus on piiratud. Käesolevas artiklis on *mahābodhisattva* osavust vahendites käsitletud seoses täiuslikkusega. Kuigi ta on varustatud ületamatute oskustega, tegutseb viimane piiratud oskusega. Oluline on aga et *śrāvakabodhisattva* edendab ka sama täiuslikkust ja muid omadusi mis mahabodhisattvagi, kuid erineval määral.⁴⁶

Nii nagu *mahābodhisattva* arendab end ise läbi pikkade elude, nii teeb seda ka *śrāvakabodhisattva*. Erinevust nende kahe teostuses nähakse peamiselt ajaga seonduvalt. Nagu näiteks: *arahanta-bodhisattva*'d Śāriputra ja Maudgalyāyana oli tallanud oma teed Anomadassi Buddha ajast alates, samas kui Gotama bodhisattva oli järginud oma teed juba alates Dīpaṅkara Buddha'ga kohtumisest. Tuues veel mõned näited *arahanta-bodhisattva*'st Mahākāśyapa oli olnud oma teel alates Padumuttara Buddha ajast, Anuruddha alates Sumedha Buddha ajast, Sopāka alates Siddhārtha Buddha ajast, Sukkā alates Vipassi Buddha ajast ja Ambapāli alates Phussa Buddha ajast. Gotama bodhisattva kohtas Dīpaṅkara Buddha ja alustas oma *mahābodhisattva* teed oluliselt varem kui kõik need teised kohtumised toimusid ning tal võttis see palju palju kauem aega kui teistel.⁴⁷

d. Bodhisattvad ei ole Buddhad

G.R. Welbon on märkinud seoses kahe nirvaana interpretatsiooniga: “See oluline mahajaana õpetuse idee et bodhisattvad pole veel sisenenud nirvaanasse, on läinud kaduma.”⁴⁸ Tegelikult on see oluline fakt läinud kaduma ka paljude teiste budismi interpretide puhul. Kui *mahābodhisattvad* loobuvad varasemast virgumise võimalikkusest eesmärgiga saada Buddhasus, teevad nad seda ilma virgumise saavutamisetä ning kuni nad saavad Buddhaks, jäävad nad vaid Buddhaks-saajateks,

⁴⁶ The Commentary to the Cariyāpiṭaka, lk. 14, 224.

⁴⁷ Apadāna Pāli, I, ed. W. Somaloka Tissa, Simon Hewavitame Bequest Series, Vol. VIII (Colombo: The Tripitaka Publication Press, 1957), lk. 16-63.; Apadāna Pāli, II, ed. Buddhaddatta (Colombo: The Ceylon Stationers Ltd., 1930), lk. 473-79. Kakskümmend neli Buddha järjestikku loetletult: Dīpaṅkara, Koṇḍañña, Maṅgala, Sumana, Revata, Sobhita, Anomadassi, Paduma, Nārada, Padumuttara, Sumedha, Sujāta, Piyadassi, Atthadassi, Dhammadassi, Siddhattha, Tissa, Phussa, Vipassi, Sikhī, Vessabhū, Kakusandha, Koṇāgamana, ja Kassapa.

⁴⁸ G.R. Welbon, *The Buddhist Nirvana and its Western Interpreters* (Chicago: The University of Chicago Press, 1968), lk. 97. Welbon viitab siin Philippe Edouard Foucaux'ale ja Barthelemy Saint-Hilaire'le.

olenemata sellest, kui lähedal nad buddhaseisundi saavutamisele on. Siinkohal saab tuua Prajñāpāramitā'st sellekohase näite:

Subhuti vastas: "Polnud mingit dharmat mille kaudu Tathāgata [Buddha], kui ta oli koos Tathāgata Dīpaṅkara'ga, oleks täielikult saanud teada kõrgeimat, õiget ja täielikku virgumist." Lord lausus: "Just sel põhusel ennustas mulle toona Tathāgata Dīpaṅkara: "Sina, noor brahmaan, saad olema tulevase ajastu Tathāgata, Arhant, täielikult virgunu, Shakyamuni!"⁴⁹

Seega, bodhisattva ei ole Buddha; bodhisattva ei ole saavutanud virgumist. Kuid arahant on virgunud; ta on *arahanta-Buddha*. Seega kui võrrelda Theravaada arahandi ideaali ja Mahajaana bodhisattva ideaali, on ühe puhul tegemist virgunuga ja teise puhul mittevirgunuga. See on võrdlus, mida ei saa õigustada. Virgumata olend ei ole väärt virgunuga võrdlemist.

Vastavalt Suzuki'le, "Kuni virgumiseni võivad nii bodhisattva kui *śrāvaka* olla samal tasemel."⁵⁰ See kehtib ainult siis, kui "*śrāvaka*" tähendab mittevirgunud jüngrit. Kõik *śrāvaka*'d pole arahandid. Seega, tuginedes meie pikale arutelule peaks olema üheselt selge, et bodhisattva on võrreldav jüngriga kuid mitte arahandiga. Me nägime, et nii Buddha kui arahant on virgumise seisukohast võrdsed. Neid ei saa võrrelda ühelgi tasandil mittevirgunud *śrāvaka* ega bodhisattvaga.

Järgmised kaks näidet mahajaana suutrest on piisavat, et asetada bodhisattva ja arahant nende õigele kohale. Karuṇāpuṇḍarīka Sūtra algab viitega Buddhale ja koheselt ka 1200 arahandile. Alles pärast viidet arahantidele, toob *sūtra* esile 80 000 bodhisattvat.⁵¹ Olles seega tunnistas bodhisattva kohta arahandi järel, näeme sama ka läbi Avataṃsaka Sūtra kahe salmi, kus bodhisattva kummardab arahante:

Nii et sel viisil kõik bodhisattvad
Ajastute algusest alates
Tõsimeelselt kasvatavad pidevalt meeles
Igat ja ühte headuse rudimenti,
Austavad lugematuid Buddhasid,
Üksildasi Buddhasid ja arahante,
Eesmärgiga tuua kasu kõikideel elusolendeile.⁵²

⁴⁹ Wisdom Books, lk. 58. Shakyamuni om Gautama Buddha.

⁵⁰ Suzuki, Essays in Zen, lk. 294.

⁵¹ Karuṇāpuṇḍarīka, Vol. II, lk. 2ff.

⁵² Chinese Buddhist Verse, lk. 54.

e. Kriitika arahantide vastu

Üsna vastuoluliselt eespool viidatud mahajaana suutrale, on bodhisattva ideaal paigutatud mõnedes hiljemates mahajaana kirjutistes kõrgemale kui arahandi ideaal.

Mõlemad suutrad ja theravaada järgijaid, nagu ka ülejäänud mahajaana järgijaid, on kriitilised tavalise *śrāvaka* ideaali suhtes. Arahandid nagu ka arenenumad bodhisattvad on ammugi läbinud tavalise *śrāvaka* taseme. Seetõttu tavaliste *śrāvaka* suhtes suunatud kriitika ei kehti sest seni kuni see seostub arahandiga, on arahant muutunud mõistetamatuks. Ka mitmed kaasaegsed kriitikud on eksinud pidades arahante tavalisteks järgijateks; seega nende jõupingutused bodhisattvate vastandamisel arahantidele on alusetud ja põhjendamatud.

Kuigi esineb palju ebaausaid etteheiteid arahantide suhtes, pole nii lühikeses essees võimalik kõigest rääkida.

Teravaimaks kriitikaks on olnud see, et arahante on peetud isekateks isikuteks erinevalt bodhisattvadest, kes omakasupüüdmatult töötavad teiste heaks. Üks kriitik usub et arahant “on ükskõikne teiste võimaliku virgumise suhtes.”⁵³ Teine kriitik väidab: “Arahandi ideaali peeti mahajaana järgitavate poolt külmaks ja kiretuks kus kõva südamega pühak vaatab rahulikult pealt masside kannatusi.”⁵⁴ Teise kriitiku silmis on arahandid “kitsarinnalised”, “nurisevad” ja mittedistsiplineeritud”. Ta lisab: “Isekas’ virgunud inimene on kõigepealt arahant või ‘jünger’, kelle kohta on öelnud, et ta esindab hinajaana ideaali ja kes on eemaldunud maailma muredest, plaanides päästa ainult iseenast.”⁵⁵

Niipalju mis puutub Theravaada järgi arahanti, ei vasta ükski neist väidetest tõele. Nagu virgunu, nii ka arahant teeb kõik endast oleneva, et jagada oma virgumist teistega. Ta on rahulik; kuid tema rahu ei vastandu armastava headuse ja kaastundega, mida ta on arendanud koos teiste täiustega.

Tema distsipliin on Buddhast järgmisel kohal. Ükski virgunu pole kitsarinnaline ega nurisev. Ta on juba pääsenud ja tal pole enam põhjust muretseda oma pääsemise pärast. Ta ei koge vähimatki isekust, kuna isekus on täielikult hävinenud tema nirvaana realiseerimisega. Sestap on jutt “isekast arahandist” nonsenss.

Lasen selles küsimust selgitada A. K. Coomaraswamy’l: “Aga mahajaana pooldajad - rääkimata kristlikest hinajaana kritiseerijatest - ei on piisavalt taibanud, et isekas inimene ei saa saada arahandiks, kes peab olema vaba isegi ise-konseptsioonist ja kõikidest erinevatest ego-põhistest vaadetest.”⁵⁶

⁵³ Richard A. Gard, ed., *Buddhism*, (3as ed. New York: George Brazillcr, 1962), lk. 28.

⁵⁴ Suzuki, *Mahayana Buddhism*, lk. 288.

⁵⁵ Edward Conze, *Buddhism: Its Essence and Development* (New York: Harper and Row, Publishers, 1959), lk. 128.; *Buddhist Thought in India*, lk. 197.

⁵⁶ Ananda K. Coomaraswamy, *Buddha and the Gospel of Buddhism* (2ne ed.; New York: Harper and Row, Publishers, 1964), lk. 229. 57.

Karaṇīyametta Sutta't, mis räägib kõikehõlmavast armastavast headusest, laulavad ja harjutavad theravaada järgijad iga päev. Isegi virgumata järgijad kes on teel arahandi ideaali saavutamise poole pole mis tahes viisil, "eemal maailma muredest." Paali *sutta*'d õpetavad et edu, moraalsust, julgust, mõtlust, tarkust ja nirvaana realiseerimist võib oodata see, kel on vaimsed sõbrad (*kalyāṇa mitta*).⁵⁷ Kord ütles, Ānanda, et pool meie religioosest elust sõltub üllastest vaimsetest sõpradest. Buddha parandas koheselt Ānandat, öeldes et mitte ainult pool, vaid kogu vaimuelu sõltub vaimsetest sõpradest, sest see kel on üllad vaimsed sõbrad, teeb virgumise teel edusamme.⁵⁸ Kõik arahandid on head sõbrad ja kogu maailma vaatab nende poole ülesse et nad aitaksid meid teel.

Kui kriitikud väidavad et arahant on ükskõikne teiste virgumise suhtes, on see tõsine eksimus. Buddha ajajärgu alguses, kui kuuskümmend arahanti saavutasid virgumise, palus Buddha neil minna ja kaastundlikult kuulutada Dharmat üle kogu maa rahva kasuks ja õnneks. Lisaks instrueeriti arahante et nad võtaksid eraldi rajad, nii et sõnum jõuaks igasse suunda ja et võimalikult paljud inimesed virguksid.⁵⁹ Sellest ajast on seda instruksiooni järginud ka järgnevad arahandid. Nagu Puṇṇa, kes vabatahtlikult elas karmide inimeste hulgast selleks, et nood saaksid realiseerida dharmat, on arahant olnud salliv oskamatute inimeste kuritarvitamise ja väärkohtlemise suhtes ning on saavutanud oma missiooni headuse läbi.⁶⁰ Vastavalt Mahāparinibbāna sutta'le, oli Buddha otsustanud, et enne oma surma harib ta munke, nunne ja ilmikjärgijaid nii, et nad võiksid jutlustada, rajada ja kehtestada tema õpetuse terves maailmas.

Dialoogis Brahmin Sela'ga väitis Buddha, et on Dharma universaalne imperaator (*cakravartin dharmarāja*). Kui siis Sela küsis et kes oli tema ülemjuhataja, vastas Buddha et arahant Śāriputra oli tema ülemjuhataja ja see oli Śāriputra kes peale Buddha vaibumist hoidis "dharma ratta" liikumises.⁶¹ Kõik peamisele jüngrile Śāriputrale järgnevad arahandid jätkasid ratta keeramist. Tsiteerida ühe näidet, kui Śāriputra kuulutas Cha Chakka Sutta't, said kuuskümmend järgijat arahandiks. Ka siis, kui Maudgalyāyana ja kõik kaheksakümmend peamisest *śrāvaka*'t kuulasid samat *sutta*'t, igal keeramise ajal said omakorda kuuskümmend kuulajat arahandiks. Palju hiljem, Sri Lankal, kui arahant Maliyadeva üksi kuulutas seda kuuekümmes eri kohtas,

⁵⁷ Aṅguttara Nikāya IX.I.3. Vaata ka The Book of the Gradual Sayings, IV, lk. 236-37.

⁵⁸ Saṃyutta Nikāya III. 2.8. Vaata ka The Book of the Kindred Sayings, Part I, tõlkinud inglise keelde Mrs. Rhys Davids (3as ed.; London: Pali Text Society, 1971), lk. 112-15.

⁵⁹ "*caratha bhikkhave cārikam bahujana hitāya...*" Mahāvagga 1.11.1. Vaata The Vinaya Piṭakam, Vol. I, lk. 21.

⁶⁰ The Majjhima-Nikāya, Vol. III, lk. 267-70.

⁶¹ Sutta Nipāta 556-57. Vt. The Sutta-Nipāta, ed. D. Andersen jt. (3as ed.; London: Pali Text Society, 1965), lk. 109.

said kuuekümnes erinevas grupis kuuskümmend inimest arahandiks. Kui sama *sutta*’t kuulutas Cullanāga, saavutasid tuhanded mungad ja loendamatud teised virgumise.⁶²

Arahandi altruistlik iseloom ei puudu ka mahajaana suutratest. Näiteks Buddha kuulutas Śūraṅgama Sūtra’s: “Ma ütlen, et bodhisattvaid ja arhandid ilmuksid peale minu nirvaana saavutamist dharmalõppemise ajastul kõikides sobilistes kehalistes transformatsioonides, et päästa need kes on püütud samsāra rattasse.”⁶³ Ei ole ainsatki tõendit et mõni arahant oleks kunagi tõrjunud seda täitmast. Selle asemel hoiavad nad Buddha juhiseid hoopis ustavalt au sees.

V. Järeldus

Selle kirjutise esimeses osas eristasime me theravaada hinajaanast. Kuigi mõned teadlased usuvad, et bodhisattva ideaal on eranditult mahajaana ideaal, sisaldab theravaada rikkalikult bodhisattva õpetusi. Kirjutise teises osas uurisime theravaada tekste ja tõdesime, et see sisaldab bodhisattva teed. Kolmandas osas vaatlesime Theravaada järgijate hulgas bodhisattva ideaali reaalselt praktiseerimist. Viimases, neljandas osas on võetud uurimise alla mõnede theravaada kriitikute seisukohad. Tulemusena selgub Buddha, bodhisattva, arahanti ja śrāvaka omavaheline seotus ja selitatakse arahantidega seotud ekslikke arusaamu. Meie arutelu kokkuvõtteks tahaksin lisada veel kolm mõtisklust.

Esimene on “Suur Parv ja Väike Parv.” Mõned autorid märgivad, et kuna mahajaana päästab paljusid kui samas theravaada vaid mõne üksiku nimetataksegi seda “Suureks Parveks” ja viimast “Väikseks Parveks.”⁶⁴ Buddhaseisund on üksi mahajaana pääste. Ka mahajaana järgija ise tõdeb: “Ammugi on tunnistatud, et kaks Buddha ei saa eksisteerida maailmas ühe korraga.”⁶⁵ Peale Gotama Buddha pole 6. sajandist eKr mitte keegi teine saanud Buddhaks. Buddhad on väga haruldased. Aga theravaada õpetab, et tänu ühe Buddhale saavutasid lugematul hulgal olendeid täieliku virgumise ja neid kutsutakse arahantideks. Käesoleva Buddha-ajastu Gotama Buddha ja lugematud arahandid illustreerivad seda nähtust. Nagu me eespool nägime, on buddhaseisundi saavutanu ainus eesmärk aidata teised virgumisele. Kui seda kahte ideed on vaadeldud selles valguses, selgub et mahajaana pakub päästet ainult mõnedele aga theravaada paljudele [suutrate põhjal on arahandid viinud lugematu

⁶² Majjhima-Nikāyaṭṭhakathā, Part IV, ed. Panriyasa, Simon Hewavitarne Bequest Series, Vol. XLIX (Colombo: Tripitaka Publication Press, 1952), lk. 218-19.

⁶³ The Śūraṅgama Sūtra, tõlkinud inglise keelde Charles Luk (3as ed.; London: Rider & Company, 1973), lk. 156.

⁶⁴ Huston Smith, The Religions of Man (2ne ed.; New York: Harper and Row, Publishers, 1965), lk. 134.

⁶⁵ Karuṇāpūṇḍarīka, Vol. 1, p. 130.

arvu inimesi virgumisele kuid ainuski suutra ei kirjelda kuidas bodhisattvad oleks viinud kasvõi ainsagi inimese virgumisele]. Seega muutub theravaada Suureks Parveks ja mahajaana Väikseks parveks.

Teine mõtisklus on mahajaana bodhisattva tavast jääda samsārasse kuni viimanegi olend on saavutanud nirvāṇa. See on üks bodhisattva töotustest. Ehk nagu Sukādvati on toodud Vyūha Sūtras, bodhisattva vannub et ei saa ennem Buddhaks kuni see töotus on täitunud.⁶⁶ Vimalakīrti Nirdeśa Sūtra kinnitab: “Ta hoidub libisemast nirvāṇa’sse, see on bodhisattva käitumine.”⁶⁷

Igäuks on bodhisattva. Kui igäuks ootab kuni kõik teisedki saavutab nirvaana, ei saavuta keegi nirvaanat. Selline bodhisattva ideaal on ebapraktiline. Kui seda teed järgida, jäävad kõik olendid samsārasse. Ja samsāra ei ole budistliku tee eesmärk.

Kolmas refleksioon on nende kahe - bodhisattva tee ja arahandi tee - kokkusobivusest. Selles kirjutises vaatlesime me ühelt poolt bodhisattva ideaali käsitlevaid theravaada pühakirju ja praktikat, ning teiselt poolt arahandi ideaali käsitlevaid mahajaana pühakirju ja praktikat. Vaatamata sellele, et mahajaana esitleb ennast “Suurena” ja teisi “Väiksenä” õpetavad mahajaana suutraid et “Bodhisattva meel ja śrāvaka meel on duaalsed. Kui meelt vaadelda tühja ja illusoorse, pole olemas ei bodhisattva meelt ega śrāvaka meelt; see on sissejuhatus mitte-duaalsesse dharmasse.”⁶⁸ Meie aja juhtiv Lääne budist Christmas Humphreys, on jõudnud samasele järeldusele:

Lühidalt, me kõik peame olema arhandid, töötama usinalt tuima ja tüütu ülesandega kõrvaldada plekid, et teha ruumi vooruslikkusele ja omama pidevat kontrolli meelega jätkuva puhastumise üle. Samal ajal tuleb meil kõigil olla bodhisattvad et pidevalt avardada südant tõelisele kaastundele ‘osadustundega’ nendesse eluvormidesse, kelle vajadused on meie omadega võrdsed. Mõlemad ideaalid on vajalikud; iseseisvana pole kumbki neist õige.⁶⁹

Theravaada süsteemis on mitte-duaalsus elav. Buddha ise on arahant ja arahant on (*arahanta-*)Buddha. Nii Buddha kui arahant on bodhisattva, esimene *mahābodhisattva* ning teine *śrāvakabodhisattva*, kuni nad saavutavad virgumise. Seega need kolm ideaali - Buddha, bodhisattva ja arahant - ei ole vastandlikud, vaid täiendavad üksteist.

⁶⁶ Chinese Buddhist Verse, lk. 44.

⁶⁷ The Vimalakīrti Nirdeśa Sūtra, tõlkinud inglise keelde Charles Luk (Berkeley: Shambala, 1972), lk. 60.

⁶⁸ Ibid., lk. 93.

⁶⁹ Christmas Humphreys, Exploring Buddhism (Wheaton, III: The Theosophical Publishing House, 1974), lk. 91.